



משבר הקורונה ומערכת החינוך הישראלית: הזדמנות לשינוי

מאת יותם הכהן והאלוף (מיל') גרשון הכהן

מבט מבס"א מס' 1,566, 14 במאי 2020

תקציר: במקום לראות במצב החירום תקופת ביניים שצריך לצולחה בציפייה לשוב לסדר היום החברתי המוכר, מומלץ לראות במצב הזדמנות לארגונה מחדש של מערכת החינוך שיוולד מתוך התארגנות החירום לקראת הימים שאחרי.

למוסדות חברתיים יש בדרך כלל יותר מתכלית קיום אחת. תכליתו המוצהרת של בית הכנסת, למשל, היא התפילה, אך מתלווה לה תכלית נוספת (באמצעות חובת המניין) - מוקד לבניית קהילה. תכליתו הבסיסית של חדר האוכל בקיבוץ היא הסעדת החברים, אך יש לו תכלית נוספת ואולי חשובה יותר - קיום נקודת מפגש יומית לתיאום סדרי העבודה ולגיבוש החברים.

מצבי משבר מהווים פוטנציאל למבט מחדש על הגלוי והסמוי בתכלית קיומם של סדרי החיים ודפוסי ההתארגנות לניהולם. מבט מחדש על מערכת החינוך מדגיש עד כמה, בנוסף לתכלית המוצהרת של הענקת ידע וערכים, ממלאת מערכת זו שני תפקידים חיוניים נוספים: מתן מענה מוסדי לשמירת הילדים באופן המאפשר שילוב ההורים בעבודת המשק והכלכלה; וכינון מקום מפגש מודרך לילדים על בסיס יומיומי לטיפוח כשירות חברתית ושייכות חברתית מעבר לתא המשפחתי המצומצם.

לכאורה הגיע משרד החינוך למשבר הקורונה ערוך ומוכן לאחר שערך ב-1 במרץ תרגיל לאומי ללמידה מרחוק במטרה להיערך לתרחיש שימנע הגעת תלמידי ישראל לבתי הספר. אך הפעלת הלמידה מרחוק לא הוכתרה בהצלחה וחידושה לאחר חופשת הפסח זכה לביקורות רבות מצד ההורים. ראוי לבחון מה ארע.

מערכת החינוך הישראלית בוחנת עצמה בדיוק כמו מפעל ייצור ומתנהלת במוכוונות למדדים וכמויות. הישגיהם הלימודיים של התלמידים כפי שהם נמדדים במבחני המיצ"ב, הבגרות ופיז"ה, הפכו לאמת המידה העיקרית ליעילותם של בית הספר ומערכת החינוך בכללותה. במהלך המשבר, ומתוך מגמה זו, פעלה המערכת כאילו תפקידה העיקרי ממוקד בהוראה הניתנת כביכול להמשך גם בטכנולוגיית הלמידה מרחוק. אולם בצוק העיתים לא ניתן מענה לתפקידיה הנוספים של מערכת החינוך והם הושבתו לחלוטין. בהבעת סיפוק מהמאמץ לגיבוש מענה הוראה חליפי בלמידה מרחוק נדחקו למעשה התפקידים הנוספים כמעט במוצהר למעמד שולי.

אמנם בסדר החיים השגרתי ממלאת מערכת החינוך את שלושת התפקודים תחת קורת הגג של בית הספר. אלא שבתודעת הזהות המקצועית של עובדי ההוראה היא מתמקדת בעיקר בהעברת החומר הנלמד. יחידת היסוד של המערכת היא לפיכך

המורה והכיתה. מרגע ששלוש הפונקציות נכרכו יחדיו תחת המורה נמצאת המערכת במחסור מתמיד שכן מורה הוא משאב יקר מאוד.

אך ניתן גם כעת וגם בחזרה לשגרה לספק מענה משמעותי הרבה יותר אם נפריד את החבילה ונדגיש את ההכרח במילוי ראוי של התפקידים הנוספים. ייתכן שכוח אדם צעיר יותר ומשכיל פחות - אך יותר נמרץ, יוכל לסייע היטב בשני תפקידים אלה. אלו יכולים להיות בני נוער מתנדבים (זה היה תפקידן המרכזי של תנועות הנוער) או מדריכים צעירים בשכר. כל הצדדים יצאו נשכרים: המורים יוכלו להיות מקצועיים יותר, בעלי משכורת גבוהה יותר, ואפקטיביים יותר בהוראה; הצעירים יוכלו להתחבר לעבודה עם משמעות ועם אופק כלכלי התואם את צרכיהם; הילדים יקבלו מענה התואם יותר את צרכיהם החברתיים, האישיים והלימודיים; וההורים ייהנו משעות תעסוקה רבות יותר בעבודה.

במקום לראות במצב החירום תקופת ביניים שצריך לצולחה בציפייה לשוב לסדר החברתי המוכר מומלץ לראות במצב הזדמנות להתארגנות מחודשת שתיוולד מתוך התארגנות החירום לקראת הימים שאחרי. הכרת החסך המשווע במענה לתפקידי היסוד הגלויים והסמויים במערכת החינוך מזמינה בירור קיומי חדשני של תפקידי היסוד שלה ושינוי מנהיגותי חינוכי בכל הרמות. זו "הזדמנות זהב" חולפת הדורשת מיצוי.

המאמר התפרסם בגיליון מאי של ליברל.

אלוף (מיל") גרשון הכהן הוא עמית מחקר בכיר במרכז בגין-סאדאת למחקרים אסטרטגיים. שירת בצה"ל במשך ארבעים ושתיים שנים. פיקד על חיילים בקרבות מול מצרים וסוריה. לשעבר מפקד גיס ומפקד המכללות הצבאיות.

יותם הכהן הוא מייסד ומנכ"ל חברת הייעוץ דואלוג. מלווה תהליכים אסטרטגיים בגישה מערכתית במגזר הציבורי והעסקי ובעל תואר מוסמך מטעם תוכנית הבכירים של מכון כהן באוניברסיטת תל אביב.